

תופעת הדמעות הזולגות מהעין היא תופעה ביולוגית ורגשית הנזכרת מספר פעמים במקרא ומיוחסת לגברים ולנשים. אולם בעיון מדוקדק נמצא כי ישנה הבחנה מגדרית ברורה בין יחס המחברים לדמעת העין הגברית לבין יחס המחברים לדמעת העין הנשית. באמצעות דיון סמנטי מגדרי ארצה לטעון כי הופעות הצירוף 'עין' ו-'דמעה' במקרא מלמדות על התפישות המגדריות שהיו נהוגות בחברה המקראית.

השם 'עין' מופיע במקרא לצד השם 'דמעה' שמונה פעמים. כאשר העין מיוחסת לגבר או לקולקטיב היא מיוחסת לדובר בגוף ראשון והדמעה מיוחסת אליה. למשל, 'וְתִרְדַּ עֵינַי דְּמָעָה' (יר' יג 17) וכן: יר' ח 23; יר' ט 17; יר' יד 17; תה' קטז 8; איכה ב 11. לעומת זאת, בפעמים שבהן העין הדומעת מיוחסת לדמות נשית מופיעה לשון ייחודית - רק בעבור הנשים נמצא כי העין מוזכרת בגוף שני, כאשר הדובר מצווה עליה לשלוט בדמעתה. כך כאשר הדובר בירמיה ל"א מצווה על דימויה של רחל למנוע את הדמעות מעיניה - 'מִנְעֵי קוֹלָהּ מִכִּי וְעֵינֶיהָ מִדְּמָעָה' (יר' ל"א 16), ובאופן מקביל הדובר באיכה ב' 18 דורש ומצווה פעולה הפוכה מהדימוי הנשי, להמשיך ולדמוע - 'חֹמֶת בְּתִצִּיּוֹן הַרְיָדִי כְּנָחַל דְּמָעָה... אֶל־תִּדְּם בְּתִעֲיָנָה' (איכה ב' 18).

בהרצאתי אדון בשני הדימויים הנשיים: 'רחל' וחומת העיר 'בת ציון', וביחס המחבר אל דמעת העין שלהן. אף על פי שתוכן הציוויים שלהן מנוגד, היחס אליהן זהה. הדמעה האנושית היא תופעה ביולגית הנובעת מהתרגשות עזה ולמעשה מביעה את ההתרגשות. בעצם השימוש בלשון הציווי ביחס לדמעות נשים, הן נדרשות לשלוט בהבעות הרגש שלהן ובכך מפקיעים מהן את המימד הספונטני של רגשותיהן, כל זאת בתמורה לתועלת פונקציונאלית. שני הציוויים דבקים בגישה תועלתנית ביחס לדמעות, ובכך עיוורים לכאב הממשי של הנשים ומבטלים אותו. הפער בין הדובר הצופה מהצד לבין האישה המביעה את כאבה בככי משתקף גם בהשוואת הפסוקים איכה א 2, 16, ובהרצאתי ארחיב עליהם. יתר על כן, לשון הציווי הייחודית לדמויות הנשיות בלבד מאירה את תפישות המחברים אל הגוף הנשי ומבטאת את הצורך שלהם למשטר את הגוף הנשי ולשלוט בגבולותיו הנזילים.

בחינת אופני השימוש בצירוף 'עין' ו-'דמעה' במקרא, חושפת את דפוסי החשיבה החבויים בין המילים. באמצעות הדיון הסמנטי מגדרי אשר מנתח פילולוגית את מופעי הצירוף ומשווה אותם באופן מגדרי, ניתן להתחקות אחר התפישות המגדריות של המחברים ולחשוף מדפוסי החשיבה הקוגניטיביים שהתקיימו בחברה המקראית. בכך, לעניות דעתי, דיון זה מהווה מקרה מבחן לבלשנות קוגניטיבית במיטבה.